

Taras Kermauner

Pomisleki Moja družina, moji prijatelji in jaz v kolesju slovenstva

Zavedam se, celo pričakujem, da me bo kdo obdolžil zoperslovenstva. Očitek odklanjam. Do Slovencev, slovenstva, nacionalizma sem kritičen, a ostajam zaveden Slovenec.

Tako sem bil vzgojen; moj praded, profesor klasičnih jezikov Valentin Kermauner, je pred 150 leti napisal prvo latinsko vadnico v slovenščini, prevajal Platona itn. Bil je član odbora Slovenske matice, tedaj nekakšne slovenske akademije znanosti in umetnosti; napisal je dva zvezka udarnih nacionalističnih pesmi, pod psevdonimom Goričič, a imel za ženo Nemko, ki ni znala slovensko. Moj ded, Robert Kermauner, se je prekrstil v Slavka, tako je bil narodnostno plameč, celo čezmeren. Kot finančni komisar, ki mu je bila nemščina materni jezik, je služboval v povsem nemškem Kočevju (Gottschee), kjer je nekoč v gostilni celo streljal z uradnim revolverjem (v luč), da bi rešil skupino Slovencev pred napadalnimi Nemci; sledila je kajpak odstranitev iz državne službe. Pisal je tudi potopise po slovenskih hribih, celo knjižico Po pogorju Polhograjskem in okolo Krima – ne o Sudetih ali južni Tirolski. Moj oče, zgodovinar Dušan (ime je srbsko-slovensko), se je poročil z žensko, katere materni jezik je bila nemščina; ime ji je bilo Berta, priimek njene matere je bil Rowensky, deda pa Walter. Mojega očeta so kot Slovenca zaprli Italijani in Nemci. Bil je zgodovinar slovenske socialne demokracije. In jaz, potomec tako usmerjene družine? Ko je kralj Peter II. izdal marca 1941 razglas za Jugoslavijo, razumelo se ga je, da je zoper Nemčijo (sile Osi), sem njegov govor in sliko, oboje sem izrezal iz časnika Jutro, nalepil na šolsko tablo; hodil sem v 5. razred današnje devetletke. Pa naj bi bil Antislovenec? Le zakaj?

Zame – ne le zame – je bil odločilen čas, ki sem ga preživel 1957–58 v Parizu; zgodbo – pred kratkim sem jo pripovedoval prijateljem – se da dokumentirati. Takole je bilo: sredi dopoldneva smo se na trgu Pigalle, ki je bil čez dan videti kot dolgočasna francoska provinca ali predmestje, dobili štirje prijatelji, celo sorodniki, vsi na podiplomskem študiju v Franciji. Beseda je tekla o tem, kako se bomo v nadaljnjem življenju odločali. Bratranec moje žene (in žene Veljka Rusa) Savo Bratož, fizik, med vojno partizan, je presodil, da v Jugoslaviji nima možnosti za znanstveno kariero; desetletje prej so ga, zaradi suma kominforma, skoraj zaprli, država ga je stiskala, ga ovirala, blokirala. Francija mu je ponudila fantastične možnosti, Nobelov nagajenec vojvoda de Broglie ga je že nastavljal kot asistenta na CRNF, tj. na instituciji, podobni slovenskemu Znanstvenoraziskovalnemu centru pri SAZU. Bratož je poklical ženo in hčerko iz Slovenije, prošil za francosko državljanstvo, ga dobil, postal Francoz. Danes je znan raziskovalec, profesor na eni pariških univerz, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti; hči je v Parizu zdravnica, poročena s Francozom, slovensko zna komaj nekaj besed.

Foto Igor Modic

(Otroci vseh mojih starih stricov so postali Nemci ali Amerikanci. Vsa družina Kermauner, razen moje veje, živi v Avstriji kot nemška. Vseh mojih 19 potomcev pa je normalnih Slovencev).

Drugi trije smo se odločali drugače. Znanstvenik se lažje prilagodi tujini, a filozof, umetnik, zgodovinar, ki so direktno nacionalizem? Nekaj jih je uspelo, Todorov, Ionesco, Nabokov, a to je peščica. Primož Kozak je hotel pisati drame in romane v slovenščini, o Slovincih, za Slovence, bil je sin nacionalno zelo čuteče družine, Ferda Kozaka, po materi Primorcev-emigrantov. Če koga, je Veljka Rusa njegov oče Jože Rus vzgajal v poudarjeno slovenskem duhu. V naši trojki tedaj na Pigallu se je oglašalo nekaj, kar je danes komaj razumljivo, morda celo smešno – tudi sam sem se v določenih obdobjih iz takšnega sebe norčeval –, a me je v resnici vse življenje držalo moralno in osebnostno pokonci: potreba, da nekaj, kar je vredno, podarimo lastnemu narodu, ne tujemu. V nas je bilo poslanstvo družbenih reformatorjev-revolucionarjev, nekaj vmes med obema oznakama. Sistem v Sloveniji je bil za nas totalitaren, nesvoboden, napačen – kako se ne bi borili za svobodno, intelektualno, ustvarjalno Slovenijo? Nismo hoteli biti partijski hlapci, a tudi ne emigrirati, kot sta tedaj pisatelj Igor Šentjerc in pesnik Jernej Rob. Slovenija je majhna in revna njiva, na kateri primanjkuje delavcev! Vedeli smo, da se moramo vrniti v domovino, se spopasti z negativci in napačno ustrojeno državo; da moramo prevzeti v svoje roke intelektualno in moralno pobudo. Večina članov naše generacije, ki je nasprotovala naši grupi, je podpirala Partijo.

V Parizu bi moral študirati filmsko dramaturgijo, pri Souriauxu, sociologijo pri Lefebvru itn., a sem komaj kdaj šel na kakšno tako predavanje. Raje sem bral Sartrovo analizo-zagovor Madžarske revolucije iz 1956, naslov študije: Stalinov fantom. Požiral sem Koestlerja, Tema opoldne, Berdjajeva, Djilasa. S sostanovalcem Boštjanom Hladnikom veliko hodil v Kinoteko. In premišljeval, premišljeval ...

Vsakdo je v življenju postavljen pred nekaj temeljnih odločitev. Se boš poročil? Imel otroke? Kako boš oblikoval svojo osebnost, usmeril svojo zavest? Kakšne vrednote izbral? Bil sem že poročen, imel hčerko, a sem se, tam na Pigallu, spet znašel pred eno usodnih dilem; zavedal sem se, kako se mi bo življenje zamotalo, če bom udeležil vlogo družbenega reformatorja; bom posnemal Cankarja, Mraka, Kocbeka? Vedel sem, da bom moral izzvati profesorja Ziherla, pri katerem sem bil asistent, in se spreti s Partijo, ker tako, kot sem živel še leta 1956, nisem mogel več, čutil sem, da se prodajam, notranje blokiran, gnil, umazan, nevreden; le tvegana politična akcija bi me lahko rešila, bil sem dober Sartrov učenec. Bi lahko označil svoje tedanje geslo: za narod in svobodo? Danes zveni arhaično, smešno. Pa je res takšno?

Tudi zato sem poleti 1958, po vrnitvi iz Pariza, podprl Pučnikov aktivizem, čeprav bi rad prijatelja-sodelavca zadržal pred zadnjimi posledicami. Jože je stopal naravnost, kot prepričan, da se bo zid pred njim odprl ali da ga bo s svojo jekleno osebnostjo sam predrl. Na eni ravni ravni ga ni, na drugi ga je – vsaka palica ima dva konca. Dal je zgled, ki smo ga lahko po svoje interpretirali: spor z oblastjo, a za nas, sodelavce Revije 57, ne na politično eksplicitnem nivoju. Kdor hoče vedeti, kaj smo bili, naj prebere Smoletovo Antigono. Naša drža: ne popustiti tiranski oblasti, a ne oznanjati revolucije – ostajati v kulturni politiki, v družbeno-duhovnem. Pa bo, kar bo.

Pučnika, ki se je odločil za trdo politiko, je oblast zaprla, Kozaka in Kosa, ki sta se umaknila, je pustila pri miru, Veljka Rusa, Tauferja in mene pa dala v preiskavo zaradi sovražne propagande zoper državo; tako obdolžene so nas pacali leto in pol. Izgubili smo službe, potne liste, možnosti objavljanja itn., a vzdržali, ker smo šli zavestno v akcijo, ki ni obnavljala revolucije, ilegale. Morda bi vzdržali tudi v zaporu – kdo naj to ve? Na srečo ni bilo treba, preiskava se je nehala. V tem letu in pol sem se počutil najčistejši, najvrednejši, najustvarjalnejši; odprle

so se mi zapornice, pisal sem noč in dan, veliko tega je izšlo kasneje v Perspektivah, marsikaj pa še bo. Moj najsrečnejši čas. Vse življenje sem srečkovič. Nihče me ni mogel bolje »vzgajati« od Partije; tolkla me je, a ne toliko, da bi me zlomila. Nisem se dal več korumpirati kot leta 1956; v korupciji bi se zlomil kot na robiji.

Ko so me med preiskavo zasliševali, včasih tudi po 18 ur na dan, mi je zasliševalec – s Pučnikom sva imela istega, od sile sposobnega, pisal se je Janez Menart (seveda ne pesnik) – nekega dne dejal: Kermauner, če ne pristanete na sodelovanje z nami, iz te sobe ne pridete več na svobodo, le v zapor. Pet ali deset let vam ne uide. Premislite in mi telefonirajte. Odšel je, me pustil samega, vrata z moje strani niso imela kljuke, okna zamrežena, čepel sem tam od osmih zjutraj. Zvečer pride čistilka, me zagleda, se čudi: kaj pa vi tukaj? Ne morem ven, pravim. Bom vprašala pri vratarju. Vratar pove, da naj grem. In sem šel. Menart mojega klica ni dočakal. A moja odločitev ni bila heroična, prej je bila samoohranitvena nuja: če bi popustil, sam s seboj ne bi mogel več živeti.

Nekaj dni sva z ženo čakala, da pridejo pome, potem sem izvedel, da se je obtožba zožila le na Pučnika in nekega učitelja Močnika, ki ga nisem poznal. Nisem mislil, da bi moral iti v zapor, tako solidarnost s Pučnikom sem odklanjal, enako tudi vsi iz naše grupe. Nobeden ni hotel biti politik in član ilegalne grupe, ki naj bi jo Jože ustanavljal. Hoteli smo biti kulturno socialno ustvarjalni, mimo, nad ali drugje od politike, čeprav nam ona (Partija) tega ni dovolila, hote nas je politizirala. A kljub njeni volji smo »zmagali« mi, Zajc je napisal dramo Otroka reke in pesniško zbirko Jezik iz zemlje, Smole Antigono, Kozak Afero in Dialogue. Razen Pučnika nobeden od nas po letu 1990 ni postal politik, vsi smo skoz desetletja ostali zvesti svoji odločitvi.

Menda je jasno, kaj hočem povedati. Že zdavnaj sem se odločil za slovenstvo, a v posebni obliki: za temeljno kritično analizo slovenstva, ne pa za politiko in ne za sodelovanje s hudičem-oblastjo. Mnogi moji prijatelji-sodelavci so se odločali podobno; disidentov res nismo imeli, imeli pa smo ljudi, ki so slovenstvu dali najboljše, kar so premogli na področju misli, spoznanja, znanosti, literature, poezije, dramatike, slikarstva, glasbe ... Odločili so se za naporno in neugledno slovenstvo raje kot za ugodnejšo in veličastnejšo tujino. O neki podobni odločitvi, le 15 let prej, okrog leta 1930, tudi v Parizu, mi je pripovedoval Mrak. In je tudi mene zahteval za slovenstvo, v duhu prizadevanja za svobodno, kritično, umno, nedogmatično, netotalitarno, etično itn. Slovenijo.

Pri tem še danes vztrajam. Današnja Slovenija ni takšna, kakršni sem posvetil svoje življenje; spet so jo poselile garje. Bi moral res navijati za vojaško agresivno slovenstvo, za mejo na Mirni, za samohvalo in samoslepljenje nacije, da bi obveljal za dobrega Slovenca? ■